

Big Busi

Av Kent Werne

Stödet till personer med funktionshinder har alltmer hamnat i händerna på riskkapitalbolag som gör stora vinster på skattefinansierad verksamhet samtidigt som de gör allt för att undvika att betala skatt.

Den 3 maj i år kom pressmeddelandet: Frösunda LSS, Sveriges ledande privata aktör inom assisterat boende, daglig verksamhet och personlig assistans för funktionsnedsatta, hade sålts till det brittiska riskkapitalbolaget HgCapital. Med på köpet följde 5 000 hel- och deltidanställda och omkring 1 500 "kunder", det vill säga personer berättigade till stöd enligt LSS.

Det danska riskkapitalbolaget Polaris Private Equity, som köpt Frösunda tre år tidigare av Praktiker-tjänst, fick enligt flera rapporter bra betalt för affären – drygt 1,3 miljarder.

Kanske inte helt överraskande om man följer Frösundas utveckling de senaste åren. Sedan 2007 har företaget växt till en miljardkoncern med flera dotterföretag. Under Polaris ledning har mindre företag i branschen köpts upp, däribland Personal Care, Argolis och Marks Assistans, Avenir Center, Lundagården och VitaNova Personlig Assistans. Genom uppköpen, men också genom att Frösunda har vunnit fler kontrakt, har verksamheten mer än fördubblats sedan 2007. Från en omsättning på 800 miljoner till en förväntad omsättning på 1,8 miljarder 2010. Allt bekostat av skattepengar.

Frösunda, Orkidén och Solhagagruppen

Frösunda är inte ett unikt fall. Mönstret går igen också på andra håll inom den privata LSS-verksamheten. De senaste åren har det gjorts ett antal stora affärer på området, där riskkapitalbolag har spelat huvudrollen.

Orkidén, som främst driver gruppboende, hade en omsättning på lite mer än 600 miljoner 2009. Or-

kidén ingår i Carema, Sveriges största privata vårdgivare, verksam inom främst primärvård och äldreomsorg. Redan 2005 köptes Carema upp av den brittiska riskkapitaljätten 3i.

I våras såldes hela Carema, som efter en omstrukturering ingår i den nordiska koncernen Ambea, vidare till det anonyma riskkapitalbolaget Triton, med säte på skatteparadisön Jersey.

2007 köptes Solhaga by och Bellstasund upp av riskkapitalfonden Valedo och slogs samman till Solhagagruppen AB med en omsättning 2009 på 300 miljoner. I mars såldes Solhagagruppen vidare till det brittiska riskkapitalbolaget Bridgepoint.

Attendo Care som är Sveriges största privata aktör inom äldreomsorg och som också har en betydande LSS-verksamhet, ägdes tidigare av Bridgepoint. Det bolaget har nu sålts till det svensk-brittiska riskkapitalbolaget IK Investment Partners som har sina fonder på Jersey.

Assistansia

Även inom personlig assistans har riskkapitalbolagen letat sig in. Assistansia, som grundades år 2000 av örebroarna Mikael Fahlander och Ibrahim Kadra, såldes 2008 till Argan Capital, ett Londonbaserat riskkapitalbolag.

Assistansia, som efter uppköpet inlemmades i koncernen Humana, har växt explosionsartat de senaste tre åren. Koncernen har köpt upp flera mindre aktörer, däribland Amanda Assistans AB och New Life Sweden. Humana omsatte så mycket som 1,7 miljarder 2009.

Näst störst på assistansområdet är Olivia, som köp-

ness

”Totalt gjorde de fem största aktörerna inom LSS-verksamheten en vinst på 340 miljoner. Det motsvarar lönekostnaden för cirka 1 100 heltidsanställda vårdare.”

i omsorg!

tes 2008 av det svenskkontrollerade riskkapitalbolaget Procuritas, och dess fond Procuritas Capital Investors IV, med säte på skatteparadisön Guernsey. Olivia omsatte drygt 550 miljoner under 2009 och växer stadigt.

Riskkapitalbolagen äger

Under senare tid har riskkapitalbolagens roll i skattefinansierad vård- skola och omsorg uppmärksammas och debatterats allt mer. De har blivit den vinstdrivna välfärdens nya ansikten. Vilket också speglar verkligheten. Fem av de sex största vårdkoncernerna i Sverige, och tre av de fyra största friskolekoncernerna, har riskkapitalbolag som ägare. Och nu visar Intraras granskning alltså att de fem största vinstdrivande koncernerna och företagen som driver verksamhet på LSS-området också ägs av riskkapitalbolag.

Man kan undra varför? Hur kan det komma sig att riskkapitalbolagen börjat intressera sig för välfärden?

Köpa upp och sälja med vinst

Riskkapitalbolagens affärsidé är att köpa upp företag inom olika branscher, öka lönsamheten i dem och få dem att växa, och sedan sälja dem till ett högre pris efter ett antal år.

Riskkapitalisterna ser företag som handelsvaror, eller snarare spekulationsobjekt. De företag som köps upp är ”medelstora företag med ett starkt kassaflöde och vinstökningspotential, verksamma i mogna branscher med grundläggande underliggande tillväxt”, som Attendos ägare IK Investment Partners uttrycker det. Inom vård- skola och omsorg har en betydande

marknad öppnats för den här typen av kapitalintresen. Och det är en speciell marknad det rör sig om.

Liten risk

Financial Times konstaterar att ”vården är en attraktiv sektor för riskkapitalet, då den förväntas vara relativt immun mot konjunktur nedgångar”. Eller med andra ord: Även när det är kris blir folk sjuka och behöver omsorg. Stat, kommuner och landsting kommer att köpa tjänster även i tillfälliga ekonomiska svackor.

Välfärdssektorerna är på det sättet avskärmade från den vanliga marknadsekonomin upp- och nedgångar. Jämfört med att köpa ett teknikföretag, där vinsten kan vändas till förlust på några månader, är ett vårdföretag ett säkert kort.

Vid en ytlig betraktelse kan det här ses som en paradox. Begreppet ”riskkapital” antyder ju att de som satsar pengarna är beredda att ta en risk. Men egentligen tar riskkapitalbolagen en väldigt liten risk. De satsar sällan på osäkra kort, utan köper istället upp företag som har etablerat sig på marknaden – som redan går bra. Dessutom finansieras köpet till 70 procent med ett banklån, och företaget som köps upp fungerar som säkerhet.

Om någon tar en risk när ett riskkapitalbolag ger sig in i vårdbranschen är det alltså det uppköpta företags anställda och brukare. Och kommunerna.

Vinst 2009: 340 milj kr

Målet för ett riskkapitalbolag är att få så hög avkastning som möjligt på det egna kapitalet. Man vill helt enkelt ha vinst. Och det har visat sig möjligt att göra

Ministern tjänade miljoner på sitt vårdbolag

2007 såldes Mats Odells familjebolag, Bellstasund Omsorger, till fonden Valedo. Vinsten från försäljningen blev enligt Veckans Affärer 72 miljoner kronor.

Ända sedan slutet av 50-talet har familjen Odell sysslat med privat vård till personer med utvecklingsstörning. Först med Vallbostrands vårdhem i Vallentuna och från 90-talet Majgården i Gnesta. När vårdhemmen, efter motstånd, tvingades lägga ner på slutet av 90-talet gick man över till att driva gruppboende, daglig verksamhet och behandlingsboende.

Bellstasund ägdes till varsin tredjedel av Mats Odell med hustru, hans syster och hennes make, samt den mångårige koncernchefen. 2006, det sista året i familjen Odells ägo, omsatte Bellstasundskoncernen 94,3 Mkr och gjorde en vinst på 2,8 Mkr.

Fonden Valedo köpte Bellstasund Omsorger via Solhagagruppen som man köpt tidigare under året. Vinsten för Bellstasund blev, enligt Veckans Affärer, 72 milj kr. Fonden Valedo finansieras till stor del av två AP-fonder – pensionsfonder, som Mats Odell (kd) också ansvarar för som minister.

Mats Odell, kd, kommun och finansmarknadsminister, har tjänat miljoner på sitt vårdbolag.

goda vinster på skattefinansierad verksamhet. Vinstmarginalen inom vården och omsorgen ligger på omkring 8 procent om året.

De sex största vårdkoncernerna gjorde tillsammans en rörelsevinst på 1,3 miljarder på svenska skattepengar under 2008. Rörelsevinsten är det som blir kvar när de löpande kostnaderna och de årliga avskrivningarna dragits från intäkterna. Det som varken går till att bekosta verksamheten eller till investeringar i sådant som lokaler och datautrustning.

Det tycks också vara lönsamt att driva gruppboende, daglig verksamhet och sälja personlig assistans. Vinstmarginalen bland de största koncernerna och företagen ligger här på mellan 6 och 10 procent. För Frösunda landade rörelsevinsten på 114 miljoner 2009. Humana (där Assistansia ingår) gjorde samma år en rörelsevinst på hela 135 miljoner. Orkidéns rörelsevinst slutade på 35 miljoner, Solhagagruppens på 28 miljoner, och Olivias på 27 miljoner.

Totalt gjorde de fem största vinstdrivande aktörerna inom LSS-verksamheten en vinst på 340 miljoner. Det motsvarar lönekostnaden för cirka 1 100 heltidsanställda vårdare.

Pressar kostnaderna

Riskkapitalbolagen använder sig av en rad strategier för att tjäna pengar på sina företagsaffärer.

Dels vill man gärna öka lönsamheten i de koncerner och företag som köps upp. För att det ska lyckas måste ofta kostnaderna pressas. Det kan handla om att omstrukturera och göra sig av med olönsamma delar, om att säga upp personal eller byta lokaler, och om att försöka "effektivisera" verksamheten genom att lägga om scheman och samordna administration.

Dels försöker man få det företag man har köpt upp att växa – genom att vinna fler kontrakt och locka till sig fler kunder, men också genom att använda en del av den årliga vinsten till att köpa upp mindre aktörer i branschen. På ekonomspråk kallas det förvärv. Man

köper helt enkelt ett annat företag – det kan handla om en assistansfirma eller en gruppboende, och driver det sedan som en del av koncernen.

På så sätt ökar omsättningen och vinsten – vilket gör att man kan ta ut ett högre pris när hela koncernen sedan säljs vidare. Ofta kallas detta för en "investering", något som kan ifrågasättas, åtminstone utifrån kommunens, de anställdas och brukarnas perspektiv. Det uppstår ingen kvalitativt ny verksamhet genom dessa förvärv, det handlar bara om att verksamheter byter ägare.

Det handlar inte om aktieutdelning

Ofta handlar debatten om vinster inom vård och omsorg om hur mycket ägarna borde få plocka ut i form av aktieutdelning. Men när det handlar om de vårdföretag som ägs av riskkapitalbolag missar den diskussionen målet. Riskkapitalbolagen ger inte sig själva en årlig aktieutdelning. Istället "lagras" vinsten, för att sedan hamna hos riskkapitalbolaget i form av en reavinst när koncernen säljs efter några år.

Det är skillnaden mellan priset som riskkapitalbolaget betalar när det köper upp en vårdkoncern, och summan de får när de säljer den vidare, som är nyckeln.

3 miljarder i vinst

Affären mellan 3i och Triton illustrerar på ett tydligt sätt hur uppköp och försäljningar går till, och hur mycket pengar ett riskkapitalbolag gör på att köpa och sälja vårdkoncerner. Ofta är köpesummorna hemliga – i det här fallet är de dock kända.

I juli 2005 köpte riskkapitalbolaget 3i Carema av ett 70-tal aktieägare för 1,85 miljarder. Sedan inleddes omstruktureringarna och företagsförvärven. Omsättningen och lönsamheten ökade. Carema växte, och koncernen döptes om till Ambea, med Carema som dotterföretag. Fyra år senare såldes Ambea/Carema

Bolag/koncern	Total omsättning 09	Rörelsevinst 09	Ägare
Frösunda LSS AB	1 635 miljoner kr	114 miljoner kr	HgCapital,
Humanakoncernen (inkl. Assistansia AB)	1 693	135	Argan Capital,
Carema Orkidén	615	35	Triton
Olivia personlig assistans	558,6	27,5	Procuritas
Solhagagruppen AB	300	28,5	Bridgepoint
Särnmark Assistans AB	143,2	8,4	Mikael Särnmark mfl familjeföretag
Vivida assistans AB	102,7	4	Vivida
Enigma AB	99,6	15,2	Michael Creutz familjeföretag
Attendo LSS (3 bolag fusioneras)	75,8	2,5	IK Investment partners
Nära AB	72	8,9	Propiis Holding, Ingrid Wikström
De fem största	4 801,6	340	
De tio största	5 294,9	379	

Så har vi räknat: Siffrorna är hämtade från respektive bolags årsredovisning för år 2009. Omsättningen är lika med de pengar bolagen får från samhället för att driva verksamheten. Rörelsevinsten är det redovisade överskottet i verksamheten, när alla kostnader och materiella avskrivningar är borträknade från omsättningen. Det är alltså pengar som varken går till löpande kostnader (som personal) eller till att bekosta investeringar i verksamheten.

Som jämförelse kan nämnas att av de kooperativ som erbjuder assistans är JAG och STIL störst. De omsätter ca 650 resp. 250 milj kr.

till Triton för 8,3 miljarder. Det ger en reavinst på 6,45 miljarder. I sin balansräkning för 2008 uppger man att det fanns en räntebärande skuld (ett banklån) på 3,4 miljarder 2008. När denna skuld återbetalats till långivarna återstod drygt 3 miljarder i reavinst. Det mesta av detta handlade om en årlig vinst på skattepengar som lagrats. Avkastningen på det satsade kapitalet uppges ha varit 350 procent.

Smiter från skatten

När ett riskkapitalbolag väl plockar hem reavinsten från försäljningen försöker man också så långt som möjligt undslippa skatt. Många riskkapitalbolag har sina fonder placerade i skatteparadis eller lågskatteländer. Dit hör Triton och IK Investment Partners (Jersey), Procuritas (Guernsey), 3i, Bridgepoint, HgCapital och Argan Capital (London, som inte räknas som ett skatteparadis men som har väldigt gynnsamma skatteregler). Enligt tidningen Veckans Affärer har många riskkapitalbolag till och med "skattesmit-

ning som affärsidé" (VA 2007-03-14). De tjänar alltså inte bara i allt högre utsträckning pengar på skattemedel, de är också i allmänhet ovilliga att betala skatt.

Koncentration av ägande

Vad får riskkapitalbolagens insteg på vård- och omsorgsområdet för följder? Man kan se en tydlig trend mot ökad koncentration. "Det förekommer en hel del strukturaffärer i branschen, där företag växer genom att köpa upp verksamheter", skriver Nutek och Almega i en rapport om de nya vårdmarknaderna. Något som de ser som helt naturligt. "Koncentrationen mot större företag kan ses som ett uttryck för en mognadsprocess", menar Nutek och Almega.

Delegationen för mångfald inom vården, som tillsattes under den socialdemokratiska regeringen 2006, såg samma trend, men var mindra positiva till utvecklingen. Man kunde slå fast att "de små privata vårdföretagens, kooperativens och de ideella organisationernas andel av den offentligt finansierade

vården och omsorgen är mycket begränsad. Istället driver utvecklingen mot företagskoncentration och oligopol". Den borgerliga regering som tillträdde 2006 valde dock att lägga ner utredningen, istället för att vidta åtgärder mot denna utveckling.

Lämpliga ägare?

Frågan om riskkapitalbolag är lämpliga ägare och utförare av skattefinansierad vård och omsorg har debatterats. Branschorganisationen Vårdföretagarna menar att riskkapitalbolagen tillför kompetens och kapital till välfärdssektorn, och att de ofta genomför nödvändiga omstruktureringar. Delegationen för mångfald inom vård och omsorg var dock mer negativa: "Korta ägarperioder, köp och försäljningar visar att avkastning och värdetillväxt är riskkapitalbolagens överordnade syfte. Är det vad vi önskar uppnå när inflytande och makt över samhällets vård och omsorg överläts till privata företag?", skrev ordföranden Inger Schörling och huvudsekreteraren Ola Johansson i en debattartikel (SvD 2007-07-10).

Kent Werne är frilansjournalist med en rad reportage och avslöjande artiklar bakom sig. Han föddes 1978 i Sundsvall och bor nu i Stockholm. Kent Werne är en av författarna till boken *Sälj hela skiten – eller hur privatiseringarna raserar den gemensamma välfärden* (2009), och är en erfaren och uppskattad föreläsare. Han har tidigare även arbetat med folkbildning inom ABF. I juli 2010 utkom hans bok *Du sköna nya hem*, om utförsäljningen av allmännyttan. Läs mer på www.kentwerne.se

Hur mycket drivs privat?

Allt mer av den skattefinansierade välfärden läggs ut på entreprenad, upphandlas eller görs om till kundvalssystem. De privata aktörernas andel av kakan växer och ligger nu på mellan 10 och 20 procent beroende på välfärdsområde. Inom området personlig assistans beräknas redan mer än hälften av skattepengarna nu gå till privata aktörer. En majoritet av alla gruppboende och all daglig verksamhet drivs fortfarande i kommunal regi, men den privata andelen spås öka de närmaste åren, särskilt när allt fler kommuner öppnar upp kundvalssystem med stöd i LOV (Lagen Om Valfrihetssystem). Och det är överlag de vinstdrivande aktörerna som dominerar den privata andelen av vård- och omsorg. Bland de privata aktörer som får pengar av kommunerna för att driva omsorgsverksamhet är fördelningen ungefär 90 procent vinstdrivande bolag och 10 procent ideella aktörer.

Risken är stor att du som arbetar med stöd till personer med utvecklingsstörning genom ditt arbete, har eller kommer att ha, någon av de stora vårdkoncernerna som arbetsgivare. Bolag som i sin tur ägs av anonyma riskkapitalbolag. Så det är lika bra att lära sig hur det funkar!

Så här funkar riskk

Begreppet riskkapital kommer från engelskans "**venture capital**", chansartade satsningar på nya företag. Men detta är inte det vanligaste inom riskkapitalbranschen, som på engelska kallas "**private equity** (ungefär "privat kapital").

Den strategi som dominerar är istället det som kallas "buyout". Här inriktar man sig på uppköp av medelstora och stora koncerner och företag.

Det kan handla om ett familjeägt bolag, men lika ofta om börsnoterade företag som "köps ut" från börsen. Och här är risktagandet inte lika stort.

Försöker locka investerare

Något förenklat kan ett riskkapitalbolag beskrivas som en grupp affärsmän som gått samman för att köpa och sälja företag inom olika

branscher, med syfte att tjäna pengar på affärerna.

Grunden finns i riskkapitalbolagets fonder. Affärsmännen startar en riskkapitalfond, och försöker locka "investerare" att satsa pengar i den. De som satsar kapital är ofta banker, försäkringsbolag, pensionsfonder eller privatpersoner. Sedan används kapitalet i fonderna till företagsaffärerna. Vid uppköpen kompletteras fondkapitalet med ett stort banklån. Vanligtvis handlar det om 20–30 procent fondkapital och 70–80 procent lånade pengar.

Fokus på lönsamheten

Formellt är det själva fonden som äger koncernen eller företaget som köps upp, vanligtvis via ett holdingbolag. När väl köpet är avklarat tar de nya ägarna kontroll över verksamheten. Nu inleds en period med fokus på att öka lönsamheten,

Var kommer vinsten ifrån?

De stora vårdbolagen har som huvudsakliga syfte att ge vinst åt ägarna. Det betyder att en del av de skattepengar som bolagen får varje år måste tas bort från verksamheten. Man måste alltså skära i kostnaderna och driva verksamheten billigare än vad de icke-vinstdrivande företagen (kooperativ, stiftelser) och de offentligt drivna verksamheterna gör. I huvudsak är det inom ett fåtal områden som man kan pressa kostnaderna (därmed inte sagt att alla privata bolag utnyttjar dessa möjligheter):

1. Minskad administration och andra kringkostnader. Ofta har man en "plattare" organisation med mindre byråkratisk överbyggnad.
2. Nedskärning av personalstyrkan. Genom "översyn" av schemaläggning kan man pressa ner antalet anställda och öka antalet deltidsanställda.
3. Sämre kollektivavtal. Bland annat har de privatanställda ett sämre jouravtal som gör att den

del av jourtiden som i kommunen räknas som arbetstid, försvinner.

4. Man kan minska användningen av externt expertstöd, t ex handledning.

5. Minskat socialt ansvarstagande. De privata bolagen har t ex inte samma krav på sig att skapa sysselsättning åt övertalig personal vid omorganisation.

6. Ibland erhåller privata utförare moms-kompensation för att de inte ska missgynnas av att de kommunala verksamheterna är momsbefriade. Men momskompensationen utgår ofta från den totala kostnaden där personalkostnaden – som inte är momspliktig – ingår.

Allteftersom de privata bolagen växer sig starkare har de också möjlighet att med hjälp av juridisk expertis och sin oligopolliknande ställning pressa upp priset till sin fördel.

Red.

apitalbolagen

att omstrukturera, se över kostnader, och få företaget att växa. Det vanliga är också att man förvärvar mindre företag inom samma bransch, och införlivar dem.

Säljs efter ett tag

Efter en tid säljs konsernen/företaget vidare. Detta kallas för en "exit". Normalt görs detta efter 3-4 år, ibland bara efter ett år, ibland först efter åtta år. Målet är att sälja det uppköpta företaget till ett högre pris än vad man köpte det för. Detta skapar en försäljningsvinst, en reavinst.

Syfte: vinstmaximering

Syftet är att "maximera avkastningen på insatsen", som riskkapitalbolaget 3i uttrycker det. Dels vill de som placerat pengar i fonderna ha mer tillbaka än de satsade. Men af-

färsmännen bakom riskkapitalbolaget vill också tjäna pengar. De tar ut en årlig förvaltningsavgift – normalt mellan 1,5 och 3,5 procent av fondens värde. Dessutom plockar de hem en stor del av den vinst som skapas på köp- och säljverksamheten. När uppköpta företag säljs vidare går 80 procent av vinsten till fonden och dess placerare, men hela 20 procent går till de affärsmän som kontrollerar riskkapitalbolaget.

Smiter från skatten

Nästan alla större riskkapitalbolag utnyttjar skatteparadis. Riskkapitalbolagens fonder, och tillhörande förvaltningsbolag, finns vanligen registrerade på någon av skatteparadisöarna Jersey eller Guernsey. Det är främst två saker som gör skatteparadisen attraktiva för riskkapitalbolagen: Det ena är att det

är låg eller ingen skatt. Det andra är att det råder sekretess. Därför kallas de också sekretesstater. Skattemyndigheter i andra länder har ingen insyn i vad som sker i de bolag och fonder som finns registrerade i skatteparadis.

Tusentals företag

Riskkapitalbolagen förvaltar sammanlagt ungefär 2 500 miljarder dollar i sina fonder, och äger tusentals företag på global nivå. De 30 största svenska riskkapitalbolagen ägde 350 företag år 2007. De största riskkapitalbolagen i Sverige är EQT, Nordic Capital, IK Investment Partners och Altor. I deras fonder finns 250 miljarder kronor och de äger företag med 600 000 anställda i Sverige och andra länder.

